

СІВЕРСЬКИЙ ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
СІВЕРСЬКИЙ ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

РОЗУМОВСЬКІ ЗУСТРІЧІ
ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
№10 2023

Чернігів – 2023

ISSN 2409-2037

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 20635 – 10435 Р від 24 лютого 2014 р.

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет
навчально-методичною радою Сіверського центру післядипломної освіти
(протокол № 2 від 4 серпня 2023 р.)

Головний редактор:
В.М. Бойко – канд. істор. наук
(Україна, Чернігів, СЦПО)

С.М.ВДОВЕНКО

З державного управління:
– доктор наук з державного управління, проф.
(ЧНТУ, Україна, Чернігів)

Співредактор:
С.М. Серьогін – доктор наук з державного управління, проф.
(Україна, Дніпро)

Н.Т. Гончарук – доктор наук з державного управління, проф.
(Україна, Дніпро)

Заступник головного редактора:
Л.А. Чабак – канд. філос. наук (Україна, Чернігів)

Н.А. Липовська – доктор наук із державного управління, проф.
(Україна, Дніпро)

Відповідальний секретар
Д.В. Казіміров – канд. істор. наук (Україна, Чернігів, СЦПО)

Л.Л. Прокопенко – доктор наук з державного управління, проф.
(Україна, Дніпро)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

З історичних наук:

Є.І. Бородін – доктор істор. наук, проф.
(Україна, Дніпро)

І.І. Хожило – доктор наук з державного управління, доц.
(Україна, Дніпро)

О.В. Антонова – доктор наук з державного управління, доц.
(Україна, Дніпро)

В.Ф. Верстюк – доктор істор. наук, професор
(Україна, Київ, ІУ НАН України)

З юридичних наук:

О.Л. Копиленко – доктор юрид. наук, проф., академік НАПрН
України, академік НАН України, народний депутат України
(Україна, Київ)

А.М. Киридон – доктор істор. наук, проф. (Україна, Київ,
Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво»)

С.С. Троян – доктор іст. наук, проф. (Україна, Київ,
Національний авіаційний університет)

В.С. Журавський – доктор юрид. наук, доктор політ. наук, проф.,
академік НАПрН України (Україна, Київ)

С.А. Лепяко – доктор істор. наук, проф. (Україна, Ніжин,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

А.Р. Мацюк – доктор юрид. наук, проф. (Україна, Київ)

О.М. Любовець – доктор істор. наук (Україна, Київ,
Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво»)

О.М. Клименко – доктор юрид. наук, проф. (Україна, Київ)

Джеймс Стеррет (James Sterrett) – PhD in history
(Platte City, Missouri, USA)

О.М. Биков – доктор юрид. наук, старший науковий співробітник
(Україна, Київ)

Рецензенти:

В.Ф. Пузирний – проректор Академії Державної пенітенціарної служби, доктор юридичних наук, професор

Д.М. Никоненко – доктор істор. наук, проф. (Україна, Чернігів)

І.М. Олійченко – доктор наук з державного управління, проф. (Україна, Чернігів, НУЧП)

Розумовські зустрічі: збірник наукових праць / Сіверський центр післядипломної освіти; Сіверський інститут регіональних досліджень. – Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2023. Вип. 10. 200 с.

У збірнику вміщено матеріали теоретичного та прикладного характеру, що висвітлюють низку питань з історії, сучасного розвитку адміністративно-територіального устрою, системи органів державного управління та місцевого самоврядування.

Видання призначене для державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад, політологів, істориків, викладачів, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться питаннями реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, українським та світовим досвідом функціонування державної служби, органів місцевого самоврядування та перспективами розвитку територіальних громад, населених пунктів, регіонів.

Публікуються (після внутрішнього та зовнішнього рецензування) статті, що містять нові теоретичні та практичні здобутки у галузі історії, права та державного управління.

© Сіверський інститут регіональних досліджень, 2023

© Сіверський центр післядипломної освіти, 2023

ЗМІСТ

Стор.

Розділ І. ПРОБЛЕМИ ЕВОЛЮЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВИКЛИКІ СЬОГОДЕННЯ.....	6
Акімов М.О. Протистояння державі-агресорові у міжнародних організаціях як складова правовійни (на прикладі Інтерполу).....	6
Білорусов С.Г. Державні та регіональні пріоритети соціально-економічного відновлення територій Херсонської області.....	15
Врублевський О.С. Прийняття головою громади одноосібних рішень в умовах воєнного стану: нормативний та практичний зміст.....	23
Дяченко В.С., Дяченко Н.П., Кочегаров В.С., Безверхий В.А. Державна політика у сфері інформаційної безпеки.....	31
Зелінський С.Е. Водна безпека регіонів України і територіальних громад в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.....	41
Куян І.А., Какауліна Л.М., Нецька Л.С. Проблеми законодавчого забезпечення реформи місцевого самоврядування в Україні.....	53
Пилинський Я. Сім'я, школа, віра і згуртовані місцеві громади – чинники стійкості українського суспільства.....	67
Похиленко І.С., Тенденції актуалізації історичної пам'яті в контексті сучасної російсько-української війни.....	77
Тодоров І.Я. Російська агресія і перспективи членства України в НАТО.....	86
Чабак Л.А., Кіреєва О.Б., Поліщук Ю.В., Татарчук Т.М. Міжнародне партнерство громад.....	95
Розділ ІІ. ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД (СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ) ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	105
Бойко В.М. Владні інституції Чернігово-Сіверщини та адміністративно-територіальний устрій в 1917– на початку 1919 року.....	105
Грабовець А.І. Заповіт Гетьмана.....	121
Дробязко Н.В. На пошанування гетьмана Пилипа Орлика, до 350-ї річниці від дня народження.....	126
Зубко О.Є. Кривавий ремейк Революції Гідності – складова російсько-української війни 2022 року.....	132
Іваницька С.Г. «Ілюзії і правда»: Сергій Єфремов про проблеми державного будівництва і міжнародні справи за доби гетьманату.....	138
Котельницький Н.А. Земська ліберальна партія Північного Лівобережжя та проблема взаємин між міським та земським самоврядуванням (80-ті рр. ХІХ ст.)...	147
Мелекесцев К.І. Історичні образи в контексті московського вторгнення у 2022 році.....	152
Нікітіна А.В. Провідні приватні бібліотеки ХVІІІ ст. на прикладі книгозбірень Кирила Розумовського, Станіслава Понятовського та Фрідріха ІІ Великого.....	163

Пилипенко О. Є. Діяльність народного міністерства освіти Української Народної республіки у 1917–1921 роках.....	166
Рева Л.Г. Україна – не Росія: одвічна парадигма дискурсу, міркування над еволюційними процесами розвитку суспільства.....	179
Тарасенко О.Ф. Духовенство Чернігівської єпархії в суспільному та громадському житті (XIX – початок XX ст.).....	184

CONTENT

PART 1. PROBLEMS OF EVOLUTION OF CIVIL SERVICE AND DECENTRALIZATION OF POWER OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS PRESENT CHALLENGES 6

Akimov M.O. Opposition to an aggressor state in international organizations as an element of the lawfare (on the example of the Interpol).....	.6
Bilorusov S.G. State and Regional Priorities of Socio-Economic Recovery for the Territories of Kherson Region.....	15
Vrublevsky O.S. Head of community`s individual decision-making under martial law: normative and practical aspects.....	23
Diachenko V.S., Diachenko N.P., Kochegarov V.S., Bezverkhy V.A. State policy in the sphere of information security.....	31
Zelinskyi S.E. Water security of the regions of Ukraine and territorial communities under the conditions of marital state and post-war reconstruction.....	41
Kuyan I.A. Kakaulina L.M., Netska L.S. Problems of legislative support for local self-governance reform in Ukraine.....	53
Pylynskyi Y.M. Family, school, faith and united local communities as factors of endurance of Ukrainian society.....	67
Pokhylenko I. S. Actualization trends of historical memory in the context of current Russian-Ukrainian war.....	77
Todorov I.Ya. Russian aggression and prospects of Ukraine`s membership in NATO.....	86
Chabak LA., Kirieieva O.B., Polischuk Y.V., Tatarchuk T.M. International partnership of hromadies.....	95

PART 2. HISTORICAL AND CULTURAL ASPECTS OF GOVERNMENT..... 105

Boyko V.M. Governmental power institutions of Chernihovo-Siverschyna and the administrative-territorial system in 1917 – early 1919 year.....	121
Hrabovets A.I. Hetman's testament.....	123
Drobyazko N.V. In honor of Hetman Pylyp Orlyk, on the 350th anniversary of his birth.....	126

Zubko O. E. A bloody remake of the revolution of dignity – component Russian-Ukrainian war 2022.....	132
Ivanytska S. G. “Illusions and truth”: Serhiy Yefremov on state-building problems and international affairs during the days of the Hetmanate.....	138
Kotelnytskyi N. A. Zemstvo liberal party of the Northern Left Bank and the problem of relations between city and zemstvo self-government (80s of the XIX century).....	147
Mieliekiestsev K.I. The images of history in the context of the 2022 Muscovite invasion.....	152
Nikitina A.V. Leading private libraries of the 18th century exemplified by the book collections of Kyrylo Rozumovsky, Stanisław Poniąkowski, and Frederick the Great.....	163
Pylypenko O.E. Activity of the people ministry of education ukrainian people's republic in 1917–1921.....	166
Reva L.G. Ukraine – not Russia. an eternal discourse paradigm. reflections on the evolutionary processes of societal development.....	179
Tarasenko O.F. The clergy of Chernihiv eparchy in social and civic life (XIXth – early XXth century).....	184

**Провідні приватні бібліотеки XVIII ст. на прикладі книгозбірень
Кирила Розумовського, Станіслава Понятовського та Фрідріха II Великого**

DOI: 10.5281/zenodo.8283218

Ця публікація має велике значення для актуалізації дослідження приватних бібліотек як способу поглибленого вивчення смаків, інтересів та особистих характеристик видатних історичних постатей. У статті проведено аналіз трьох видатних приватних книгозбірень XVIII століття, які належали впливовим політичним діячам того часу: Кирилу Розумовському, Станіславу Понятовському та Фрідріху II Великому.

Основними напрямками дослідження є історія формування кожної з приватних книгозбірень, час заснування, змістовне наповнення; каталогізацію та стан збереженості колекцій

Зіставлення та аналіз цих аспектів дозволяють краще зрозуміти особисті інтереси та інтелектуальні пристрасті власників бібліотек, а також вплив культурних, політичних та історичних контекстів на формування їх книжкових колекцій.

Застосування методів аналізу документів та дослідження сучасних наукових праць дозволяє глибше проникнути в дух того часу та підходи до збирання та організації приватних бібліотек. Результати дослідження дають нові інсайди щодо ролі книгозбірень у формуванні інтелектуальної та культурної сфери XVIII століття та розкривають різноманітні аспекти життя видатних особистостей того періоду.

Отже, тема «Провідні приватні бібліотеки XVIII ст. на прикладі книгозбірень Кирила Розумовського, Станіслава Понятовського та Фрідріха II Великого» знаходиться в центрі дослідницького інтересу та важливої історичної цінності, розкриваючи важливі аспекти інтелектуальної і культурної спадщини тих, хто мав вагомий вплив на світову історію.

Ключові слова: *приватні бібліотеки, XVIII століття, Кирило Розумовський, Станіслав Понятовський, Фрідріх II Великий, книгозбірня, аналіз бібліотек*

Nikitina A.V

Junior Research Fellow
National Reserve "Hetman's Capital"

**Leading private libraries of the 18th century exemplified by the book collections of
Kyrylo Rozumovsky, Stanislaw Poniatowski, and Frederick the Great.**

This publication holds significant importance in reinvigorating the exploration of private libraries as a means of delving into the tastes, interests, and personal characteristics of prominent historical figures. The article provides an analysis of three remarkable private book collections from the 18th century, owned by influential political figures of that era: Kirill Razumovsky, Stanislaw Poniatowski, and Frederick II the Great.

The main research directions encompass the history of the formation of each private book collection, their founding dates, content, cataloging, and the current state of preservation. By comparing and analyzing these aspects, a better understanding of the personal interests and intellectual passions of the library owners emerges, along with the influence of cultural, political, and historical contexts on the shaping of their book collections.

Utilizing methods such as document analysis and studying contemporary scholarly works allows for a deeper immersion into the spirit of that time and the approaches to gathering and organizing private libraries. The research results yield fresh insights into the role of book collections in shaping the intellectual and cultural sphere of the 18th century, shedding light on various aspects of the lives of eminent personalities during that period.

Therefore, the topic "Leading Private Libraries of the 18th Century: The Case of Kirill Razumovsky, Stanislaw Poniatowski, and Frederick II the Great" lies at the heart of research interest and holds significant historical value, as it uncovers vital aspects of intellectual and cultural heritage of those who wielded substantial influence on world history.

Key words: private libraries, 18th century, Kyrylo Razumovsky, Stanislav Poniatovsky, Frederick II the Great, book collection, analysis of libraries

Постановка проблеми. У часи, коли держава-терорист підірвала загальну безпеку цілого континенту своїм вторгненням на територію суверенної Української держави, щира допомога влади та населення європейських країн спонукає нас більше уваги приділяти спільним сторінкам історії.

Зараз усе більше з'являється досліджень про схожість політик українських та європейських діячів, проте їх прогресивні та модерні погляди проявлялися не лише в публічній та політичній діяльності. У даній статті будуть проаналізовані приватні бібліотеки трьох яскравих європейських правителів: українського гетьмана Кирила Розумовського, короля Речі Посполитої Станіслава Понятовського та короля Пруссії Фрідріха II Великого. Особиста бібліотека є важливим джерелом відомостей про сферу інтересів, літературних смаків, дружніх зв'язків та про саму особистість її власника, а тому аналіз приватної книгозбірні може дати більше інформації про постать ніж документи та література.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бібліотеки цих трьох правителів мають як багато спільного, так і ряд відмінностей та були дуже прогресивними у свій час. На нашу думку, доцільно проаналізувати ці приватні книгозбірні у трьох аспектах:

- час заснування;
- змістовне наповнення;
- каталогізація;
- стан збереженості колекцій.

Точний час заснування для кожної приватної бібліотеки важко встановити, про це можна лише робити припущення. У ранньому віці, приблизно в 15 років, свою книжкову збірку починає збирати Кирило Розумовський, а саме в період європейської подорожі юнака на навчання (1743–1745рр.), такої ж думки дотримується й дослідниця приватної нотної колекції родини Розумовських – Л. Івченко. Про початок формування бібліотеки Фрідріха II Великого згадує німецький дослідник Е. Братушек у своїй праці «Die Erziehung Friedrichs des Großen» («Освіта Фрідріха Великого»). Автор згадує, що навесні 1730 р., тобто коли майбутньому Прусьському королю було 17 років, Фрідріх II ховав книжкові шафи із своєю бібліотекою за шпалерами від батька. На той момент, у приватній колекції Фрідріха вже було 3775 томів, які були розміщені в 15-ти шафах [3, с.39]. Читанням Фрідріх Великий захопився набагато раніше. У своєму листі від 22 жовтня 1762 р. до маркіза д'Аржана він писав, що в 10 річному віці читав «Пригоди Телемака» Ф. Фенелона, а також йому подобалися Овідій, Софокл, Горацій та Цицерон.

Польський король Станіслав Понятовський починає активно формувати книжкову колекцію після коронації у 1764р. [1]. Це стало одним із аспектів його політичної діяльності, адже король планував зробити цю бібліотеку публічною. Поштовхом до цього рішення стала якісна освіта, яку здобув сам Станіслав Понятовський, тому в своїй політичній діяльності він прагнув дати можливість навчатися всім бажаючим. Для кількісного та змістовного розширення цієї бібліотеки, Станіслав Понятовський закуповує приватні бібліотеки деяких польських колекціонерів, як наприклад книгозбірня М. Чарненко [5].

Змістове наповнення всіх трьох бібліотек має ряд подібностей. На це впливає ряд факторів: 1) накопичення оригінальних державотворчих документів; 2) вивчення історії своєї держави; 3) мода на певні книжкові видання; 4) дарування видань як очільнику держави; 5) значна популяризація у XVIII ст. періодичної преси, яка складала значну частину цих бібліотек. Відповідно, основу трьох бібліотек складала видання таких напрямів, як: твори античних філософів; твори представників французького Просвітництва; періодика; історія; біографії; політика та державотворчі документи; географія; наукові дослідження; теологія. У бібліотеках Фрідріха II та Кирила Розумовського особливе місце займали музичні твори. Також кожна бібліотека мала особливі розділи. У бібліотеці Кирила Розумовського містилися розділи «Дитяча література» (наприклад, фр. журнал «Дитячий журнал або Діалоги мудрої гувернантки з її учнями») та «Господарські книги» (наприклад, «Загальне та повне домоводство»). У Станіслава Понятовського – розділ «Нумізматики» (наприклад, «Каталог монет, проданих в різний час, в різних місцях»), у Фрідріха II Великого – розділ «Література Сходу та Китаю» («Тисяча й одна ніч та інші арабські оповідання»).

Лише двом з трьох бібліотек пощастило у питанні каталогізації. Книгозбірня Станіслава Понятовського була систематизована та описана бібліотекарем короля Яном Альбертранді в 11-томному каталозі, який описував увесь книжковий фонд короля на 1796р. [1, с.20]. Бібліотеку Фрідріха II Великого описав Б. Крігер, у своїй праці «Friedrich der Große und seine Bücher» («Фрідріх Великий і його книги»), де автор наводить каталог книжкового зібрання пруського короля [4]. Бібліотеку Кирила Розумовського впорядкувати та описати було дві спроби – за ініціативи самого господаря це робив бібліотекар гетьмана Адам та французький історик А. Ерменжар, який працював у бібліотеці вже після смерті засновника колекції [2, с.49]. Проте жодного з цих двох описів досі не знайдено. На сьогодні виявлений лише витяг з каталогу А. Ерменжара, що зараз зберігається в Женевській бібліотеці. Саме тому дослідження та вивчення бібліотеки Кирила Розумовського, яку проводять історик Національного заповідника «Гетьманська столиця» важливе, потребує значних зусиль у співпраці з українськими та європейськими історичними інституціями. Хоча вже сьогодні зібрані і узагальнені нами відомості дають можливість скласти уявлення про одну з видатних бібліотек XVIII ст.

На жаль, жодна з трьох бібліотек не вціліла повноцінно. Бібліотека Станіслава Понятовського була продана нащадком короля – князем Юзефом Понятовським польському історичному Тадеушу Чацькому, який передав колекцію до новоствореного Волинського навчального закладу (м. Кременець, Тернопільська обл. Україна). До Києва бібліотека польського короля потрапляє на початку XIX ст., коли політика російської імперії активно русифікувала західні території української держави та забороняла навчання та вивчення української та польської мов. І з цією метою польські та українські книги активно вивозилися з цих земель. Частина бібліотеки Станіслава Понятовського була передана новоствореному університету Св. Володимира (суч. Київський національний університет ім. Т.Г.Шевченка) [1]. Зараз вона й досі зберігається в фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського й саме перебування її в Києві уберегли її від повторення долі більшості варшавських бібліотек, які втратили безліч своїх реліквій у Другій світовій війні.

Бібліотека Фрідріха II Великого постраждала найменше. Є лише часткові втрати під час двох світових воєн. Зараз майже всі видання, що належали пруському королю займають своє місце в збережених королівських палацах (Потсдамський міський, палац Сан-Сусі).

Книгозбірня Кирила Розумовського першопочатково була розподілена між синами й тому її спіткала різна доля. Частина страждає в пожежах, частина була розпродана в роздріб, лише одну частину з Яготинського маєтку було врятовано. До Яготина гетьманська бібліотека була перевезена з Батурина. Ця частина книгозбірки має особливе значення, адже саме Батурин був столицею Української держави, де Кирило Розумовський гетьманував 14 років, тут він жив і на схилі свого життя. На початку XX ст. до Яготина було делеговано ряд дослідників з різних міст України (Києва, Полтави), які мали врятувати книгозбірню від

руйнації, яку могли спричинити наслідки лютневої революції 1917 р. Частина була вивезено до Києва, де й досі зберігається музична збірка родини Розумовських у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Друга невелика частина унікальної бібліотеки зберігається в фондах бібліотеки Харківського університету ім. В. Н. Каразіна та знову перебуває під загрозою знищення, адже місто Харків, як і ряд українських міст страждають від безжальних руйнувань та навмисної політики знищення культурних надбань народу.

Висновки. Отже, сьогодні важливо досліджувати, вивчати та популяризувати історію, щоб цю пам'ять неможливо було знищити. Безцінна допомога європейських урядів уже показали міцність зв'язків європейських держав у військовій справі. Зараз ми можемо створити спільний культурно-історичний фронт по захисту нашої пам'яті та цінностей, які зберігають відомості про важливі сторінки історії обох держав.

Список використаної літератури

1. Ласкажевська Х. Історія бібліотеки останнього польського короля. *Бібліотечний вісник*. 2001. №3. – С. 19–28.
2. Нікітіна А. Історія формувань приватних бібліотек другої половини XVIII ст. (на прикладі приватної бібліотеки Кирила Розумовського). *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2022. №4 (30). С.49-50.
3. Bratuscheck E. Die Erziehung Friedrichs des Großen. Reimer, 1885. 130 с.
4. Krieger B. Friedrich der Große und seine Bücher. Berlin, 1914. 129 с.
5. Zamek Królewski w Warszawie Redaktor naukowy Aleksander Gieysztor Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973. 323 с.

References

1. Laskazhevska Kh. Istoriia biblioteky ostannoho polskoho korolia. *Bibliotechnyi visnyk*. 2001. №3. [Laskazhevska K. The History of the Library of the Last Polish King. *Bibliotechnyi Visnyk (Library Herald)*. 2001. No. 3.] [in Ukrainian]
2. Nikitina A. Istoriia formuvan pryvatnykh bibliotek druhoi polovyny XVIII st. (na prykladi pryvatnoi biblioteky Kyryla Rozumovskoho). *Bibliotechni forum: istoriia, teoriia i praktyka*. 2022. №4 (30). S.49-50. [Nikitina A. The History of the Formation of Private Libraries in the Second Half of the 18th Century (on the Example of the Private Library of Kyrylo Rozumovsky). *Bibliotechnyi Forum: History, Theory, and Practice*. 2022. No. 4 (30). Pp. 49-50.] [in Ukrainian]
3. Bratuscheck E. Die Erziehung Friedrichs des Großen. Reimer, 1885. 130 [In Deutch]
4. Krieger B. Friedrich der Große und seine Bücher. Berlin, 1914. [In Deutch]
5. Zamek Królewski w Warszawie Redaktor naukowy Aleksander Gieysztor Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973 [In Polish]

УДК 94 (477) «1917/1921»

Пилипенко О.Є.
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри гуманітарних дисциплін
Національного університету харчових
технологій (Україна, Київ)
pylypenko08@ukr.net

**ДІЯЛЬНІСТЬ НАРОДНОГО МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ У 1917–1921 РР.**

DOI: 10.5281/zenodo.8283253